

ÜLESTÕUSMISAJA III PÜHAPÄEV AD 2020

Jr 23:1–4¹ (1Pt 5:1–4; Jh 21:15–19)

1 Häda karjaseile, kes hukuvad ja pillutavad mu karjamaa lambaid, ütleb ISSAND!

2 Seepärast ütleb ISSAND, Iisraeli Jumal, karjaste kohta, kes karjatavad mu rahvast, nõnda: Te olete mu lambad pillutanud ja ära ajanud ega ole vaadanud nende järele. Vaata, ma nuhtlen teid teie pahategude pärast, ütleb ISSAND.

3 Ja ma ise kogun oma lammaste jäägi kõigist maadest, kuhu ma olen nad ajanud, ja toon nad tagasi nende karjamaale; nad on siis viljakad ja neid saab palju.

4 Ja ma sean neile karjased ning nood karjatavad neid; siis nad enam ei ehmu ega karda, ja ühtegi neist ei jää vajaka, ütleb ISSAND.

Sissejuhatus

Jeremija raamat on heebrea piiblis teine nn hilistest prohvetitest, kristlikus traditsioonis nimetatakse Jeremijat ka üheks «suurtest prohvetitest» – termin, mida kasutatakse vastandina kaheteistkümnele «väiksele prohvetile»². Jr 1:1 pealkirjastab raamatu järgmiselt: «Jeremija, Hilikija poja sõnad. Jeremija oli Benjamini maal Anatotis asuvate preestrite hulgas.»

Nimi יְרֵמְיָהּ tuleneb Jumala nimest ning verbist יָרָה – «ülendama», «esile tõstma» – ja tähendab «[see, keda] Issand on ülendanud» või «[see, kelle] Issand on määranud».

Prohvet Jeremija tegutses 7. sajandi teisel ja 6. sajandi I poolel eKr, tema esmaseks ülesandeks oli kuulutada Jumala kohut Juudale ja Jeruusalemmale, põhjuseks taganemine Jumalast, andumine ebajumalateenistusele ning sellest tulenevalt kõikvõimalik ülekohus, mis oli muutunud valdavaks ja väljakannatamatuks. Jeremija kasutab võrdpildina muuhulgas näiteid abielurikkumisest ja hooratööst ning paneb väga suurt rõhku truudusele, asetades sageli pattudest esimesele kohale pettuse, valelikkuse ja truudusetuse, süüdistades Jumala rahvast samal ajal ka tänamatuses, mõistmatuses ning Jumala headuse, armu ja abi unustamises.

Samaaegselt ebajumalateenistuse sõitlemisega hoiatab Jeremija ka lootuse panemise eest pelgalt rituaalsele, formaalsele jumalateenistusele, millega ei kaasne meelearandus ega elu jumalikus õiguses.

¹ Soovitav oleks lugeda ka salmid 5–8 või vähemalt 5–6.

² «Suurte prohvetite» hulka kuuluvad kristliku traditsiooni järgi Jesaja, Jeremija, Nutulaulude, Baaruki, Heseieli ja Taanieli raamat. Juudi traditsioonis paigutatakse neist prohvetite hulka üksnes Jesaja, Jeremija ja Heseieli raamat.

Jeremija raamat jaguneb laias laastus kaheks suuremaks prohvetikuulutusi sisaldavaks osaks (ettekuulutused Juuda ja Jeruusalemma kohta peatükkides 1–25 ning ettekuulutused paganarahvaste kohta peatükkides 46–51), mis on põimitud biograafiliste seikadega ning mille vahele mahuvad eraldi tervikuna ka lootusesõnumid peatükkides 30–33.

23. peatüki algusosa (salmid 1–8) on otseseks sisuliseks jätkuks kahele eelnevale peatükile, millest esimene juhatatakse sisse kuningas Sidkija poolt prohvetile esitatud küsimusega: «Küsi ometi Issandalt meile nõu, sest Paabeli kuningas Nebukadnetsar sõdib meie vastu! Vahest talitab Issand meiega kõigi oma imetegude eeskujul, nõnda et ta läheb ära meie kallalt?» (Jr 21:1) Jeremija vastus on ühemõtteliselt karm: Jumal ei löö mitte Nebukadnetsarit, vaid oma rahvast: «Mina ise sõdin teie vastu väljasirutatud käe ja vägeva käsivarrega vihas ja raevus ja suures meelepahas.» (Jr 21:5)

Põhjuseks on Jeruusalemma ja Juuda rahva, iseäranis kuninga ja tema sulaste, rahva ülemkihi, taganemine Jumalast ja Tema Seadusest ning sellest tulenevalt kõikjal lokkav ülekohtus. Mingit pääsemist ei ole ette nähtud – või õigemini: parimaks, mida Jeruusalemma rahvas saab teha, on alistuda kaldealastele ning anda ennast vabatahtlikult nende kätte, kuna nii on võimalik vähemalt oma hing päästa (vrd Jr 21:9).

Jeremija raamatu 22. peatükis tuuakse ära rida prohvetlikke sõnumeid erinevate Juuda kuningate kohta. Nende sisu on enam-vähem ühesugune: kuna Jumala rahvas – eesotsas oma kuningatega – ei ole kuulnud Issanda sõna, vaid on ehitanud «oma koja ebaõiglusega ja oma ülakambrid ülekohtuga» (Jr 22:13), selle asemel, et mõista «õigust viletsale ja vaesele» (Jr 22:16), annab Jumal nii rahvajuhid kui kogu rahva «nende kätte, kes püüavad su hinge, ja nende kätte, kelle ees sa hirmu tunnend: Paabeli kuninga Nebukadnetsari ja kaldealaste kätte» (Jr 22:25), ning paiskab nad «teisele maale, kus te ei ole sündinud, ja te surete seal» (Jr 22:26).

Kuningas Sidkijat ennast 22. peatükis ei nimetata – küll aga on temast ja teda tabavast saatusest juttu 21. peatükis ning vihje temale võib leida 23. peatüki alguses, kus Issanda poolt töötatud tulevasele tõeliselt oma karjaseülesandeid täitvale kuningale, kelle «päevil päästetakse Juuda ja Iisrael elab julgesti», antakse nimi «Issand, meie õigus».³

Jeremija raamatu 23. peatükk algab hädakuulutusega kuningatele, kes ei ole täitnud neile Jumala poolt antud karjasekohustusi, ja töotusega anda oma rahva jäägile tõeline karjane, kelle juhtimisel Iisraeli soo järglased pöörduvad tagasi oma maale, ning jätkub valeprohvetite hukkamõistmisega, kelle süü Jumala rahva peale tulnud hukatuses ei ole sugugi väiksem rahvajuhtide omast.

³ Nimi «Issand, meie õigus» – יְהוָה צְדִיקוֹ – viitab ilmselgelt nimele Sidkija – heebrea keeles צְדִיקָה – «Issanda (Jaahi) õigus», «Issand (Jaah) on õige».

Keelelisi märkuseid

Häda – הוי – tegemist on kas ähvardus-, kaebe- või tähelepanule kutsuva hüüatusega.⁴ Jr 22–23 kasutatakse seda sõna lisaks käesolevale salmile veel viis korda: ühel korral Jr 22:13 (eesti keeles «Häda...») ning neli korda Jr 23:18 (eesti keeles «Oh...»).

Karjaseile – רעים – tegemist on kesksõnaga verbist הרע – «karjatama», «hoolitsema», ülekantult ka «juhatama», «õpetama», «valitsema».⁵

Kes hukuvad – מַאֲבִידִים – sõna אבד tähendab siin «hävitama», «tapma», «hukkama», ka «hukkumisele määrama».

Ja pillutavad – וּמְפִצִים – sõna פוצ תähendab «laiali pillutama», «hajutama», «laiali puistama».

Issand – originaalis kasutatakse siin ja järgnevates salmides Jumala nime יהוה .

Ja ära ajanud – וַתַּדְחִימוּ – sõna דחַ תähendab «[ära] tõukama», «[ära] ajama», «[ära] peletama».

Ega ole vaadanud nende järele – וְלֹא פָקַדְתָּם אֲתָם – sõna פקד תähendab «hoolitsema», «koguma», «[kellegi] järele vaatama», «otsima», aga ka «karistama», «nuhtlema».

Ma nuhtlen teid – פָּקַד עֲלֵיכֶם – tegemist on sõnademänguga, kuna siin kordub eelmises salmis teises tähenduses kasutatud sõna פקד .⁶

Teie pahategude pärast – אַת־רַע מֵעַלְלֵיכֶם – sõna רע tähistab eeskätt kurjust ja pahatahtlikkust.

Kogun – אֶקְבֹּץ – sõna קבץ תähendab eeskätt «[pihku] koguma/korjama», sellest tulenevalt ka «kokku koguma».

Kuhu ma olen nad ajanud – אֶשְׁרֶה־הַדְּחִיתִי אֲתָם שָׁם – siin kasutatakse sama sõna דחַ , mida «ära ajamise» puhul eelnevas salmis.

⁴ Vähemalt eesti keeles kõlab see nt Js 55:1 erandlikult ka positiivse, isegi rõõmuhüüdena.

⁵ Ka kahe järgneva verbi puhul on tegemist partitsiipidega, seega võiks tõlkida poeetiliselt kõlavalt: «Häda karjaseile, hukavaile ja pillutavaile...» – ühtlasi võib siin näha viidet jätkuvale ja järjepidevale tegevusele.

⁶ Vrd eestikeelse väljendiga: «Küll ma teil veel vaatan siin!»

Karjamaale – עַל־נְוֶהוּ – erinevalt Jr 23:1 tarvitatud sõnast מְרַעֵית – «karjamaa» – kasutatakse siin sõna נְוֶה – «asupaik», «eluase», ka «puhkepaik».⁷

Ja ma sean – וְהִקְמַתִּי – sõna קוּם tähendab «[üles] tõstma», «tõusta laskma», «[üles] seadma», «püstitama», «kinnitama».

Ja siis nad enam ei ehmu – וְלֹא־יִירָאוּ עַד – sõna יָרַח tähendab «kartma», «hirmul/hirmunud olema».

Ega karda – וְלֹא־יִתַּחַס – sõna יָתַח tähendab siin «kohutatud olema» või ka «[seesmiselt purustatud] olema», «[segi] löödud olema».

Ja ühtegi neist ei jää vajaka – וְלֹא יִפְקְדוּ – siin kordub Jr 23:2 kasutatud sõna פָּקַד tähenduses, et «kedagi neist ei pea asjatult taga otsima».

Sisuline analüüs

Jeremija raamatu 21. ja 22. peatükk toovad meieni ühemõtteliselt selge ja lõpliku kohtuotsuse Jeruusalemma ja Juudamaa kohta: Issand ise on see, kes kaldealasi kasutades hävitab nii püha linna kui kuningriigi. Jeruusalemma rahva ees on vaid üksainus valik: kas olla laiali pillutatud ja hukkuda või alistuda ning saada oma maalt ära aetud võõrsile (vrd Jr 21:8–10).

Teisena mainitud variant on parem, kuna sellele järgneb tõotus, et tuleb aeg, mil Issand pöörab oma rahva saatuse, tuues tema jäägi tagasi, nii et see saab taas elada oma maal (Jr 23:8).

23. peatüki esimesed kaheksa salmi on nagu ka 22. peatükk suunatud Juuda kuningate vastu, kes peaksid oma rahva eest kõigiti hoolitsema, neid karjastena hoides, kaitstes, juhtides ja toites, ent on selle asemel oma kohustused hüljanud ja rahva mitte ainult hooletusse jätnud, vaid teda omaenese kurjuse ja ülekohtuga eksitanud ning halvale ja hukatusetele ahvatlenud.⁸

Tulemuseks on, nagu öeldud, hukatus: «Ma teen sind tõesti kõrbeks, elaniketa linnaks. Ma pühitsen su kallale hävitajad, igamehe oma tööriistaga: nad raiuvad maha su valitud seedrid ja viskavad tulle. Kui siis sellest linnast möödub palju rahvaid ja nad küsivad üksteiselt: Miks on Issand selle suure linnaga nõnda talitanud?, siis vastatakse:

⁷ 1739. aasta piiblitõlkes: «...nende lautade sisse.»

⁸ Sarnase süüdistusega pöörduetakse peatüki teises pooles ka valeprohvetite vastu: «Vaata, ma olen nende vastu, kes prohvetlikult kuulutavad vääri unenägusid, ütleb Issand, ja jutustavad neid ning eksitavad mu rahvast oma valede ja kelkimistega.» (Jr 23:32)

Sellepärast, et nad hülgasid Issanda, oma Jumala lepingu ja kummardasid teisi jumalaid ja teenisid neid.» (Jr 22:6–9)

Jeremija raamatu 22. peatüki lõpetab kurjakuulutav tõdemus Juuda eelviimase kuninga Joojakini (ehk Jekonja või Konja) kohta: «Nõnda ütleb Issand: Pange kirja see mees kui lastetu, kui mees, kellel oma elupäevil ei ole õnne; sest mitte ühelgi tema soost ei õnnestu istuda Taaveti aujärjele ja jälle valitseda Juudas.» Sellele järgneb 23. peatüki algussalmide kokkuvõttev sedastus kõigi kuningate süüst (millest ei ole puhas ka viimane kuningas Sidkija, kuigi teda otseselt ei nimetata⁹) ning jumalik tõotus oma rahva saatuse pöörata ka seeläbi, et ülekohtuste karjaste asemel annab Issand oma rahva enda poolt valitud ja seatud õigete karjaste hoolde.

Või õigemini: tolle ühe tõelise karjase hoolde, kes tõuseb kui Taaveti õige Vösu ning teeb targa kuningana valitsedes maal õigust ja õiglust. Kahtlemata tuleb seda mõista messiaanliku ettekuulutusena, kuigi pole vaja ilmtingimata arvata, nagu oleks prohvet selle töötuse täitumise paigutanud kättesaamatusse tulevikku. Konkreetnes ajaloolises kontekstis oli Jeremija jaoks ilmselt selgemast selge, et üks ajajärk on pöördumatult lõppemas ning, kuna tulevik on Jumala meelevallas, ei saagi olla muud lahendust, kui et Jumal ise võtab oma rahva saatuse enda kätte ning annab talle seniste läbikukkunud kuningate ja karjaste asemel taolise[d], kes on valmis oma kutsumust järgima ja kohustusi nii Jumala kui inimeste ees täitma.

Sellesisulisi vastandusi on Jeremija 23. peatüki alguses mitu. Iisraeli karjased hukuvad ja pillutavad nende kätte usaldatud lambaid või jätavad nad parimal juhul lihtsalt hooletusse – Jumal aga ei jäta midagi hooletusse, vaid hoolitseb kõigepealt selle eest, et karjased saaksid oma karistuse, ning näitab siis, et viimselt on Tema ise see, kes nii pillutab kui taas kokku (oma pihku) kogub. Karjased on oma lambad karjamaast ilma jätnud – Jumal toob nad tagasi nende karjamaale, nende puhke- ja hingamispaika. Jeruusalemma ja Juuda kuningad on kutsutud elama õiguses ja tegema õigust kogu maale, nii nagu sellest tunnistab viimase kuninga Sidkija nimigi – kuna nad on selle asemel andunud ülekohtule, teeb Issand ise oma rahvale enda poolt seatud uue, tõelise kuninga kaudu õigust ja õiglust. Veelgi enam: Tema ise on oma rahva õigus (Jr 23:6).

Kristliku pühakirjakäsituse järgi ei ole mingit kahtlust, et too Taaveti õige Vösu (Jr 23:5), too kuningas, kelle Issand oma rahvale kingib, ongi Messias, Jumala inimeseks saanud Poeg, nii oma rahva kui terve maailma pattude eest lepitushohvrina risti löödud ja surnuist üles tõusnud Õnnistegija Jeesus Kristus, kes lõpetab Temasse uskujate, s.t inimkonna püha jäägi, vangipõlve ja juhib ta pagendusest igavese elu Töötatud maale.

⁹ Küll aga vastandatakse talle Jr 23:6 Jumala poolt oma rahvale tõstetav tõelisest karjast kuningas (vt Märkus 3).

Jutluseks

Ülestõusmisaja kolmanda pühapäeva traditsiooniliseks nimeks on *Misericordia Domini* – «Issanda heldus».¹⁰ Nimi tuleneb pühapäeva missa vanakiriklikust algussalmist «Issanda heldus täidab maa, halleluuja. Issanda sõnaga on tehtud taevad, halleluuja, halleluuja.» (Ps 33:5j) EELK jumalateenistuste käsiraamat ütleb pühapäeva teemat sõnastades, et seda nimetatakse ka Hea Karjase pühapäevaks ning selle sõnumiks on nii kuulutus Jeesusest kui Heast Karjasest kui ka Tema jüngrite kohustus Jumala karja eest hoolt kanda.

Pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks (Jh 10:11–16) on Jeesuse tähendamissõna Heast Karjasest, Epistlik (1Pt 2:21–25) apostel Peetruse üleskutse käia Kristuse jälgedes, kes on meie eest kannatades ja meie patte ristipuule kandes andnud meile patuta elu eeskuju ning saanud meie hingede Karjaseks ja Ülevaatajaks.

EELK lugemiskava 2. lugemisaasta Evangeeliumiks (Jh 21:15–19) on Jeesuse kõnelus Peetrusega Tema kolmandal ilmumisel jüngritele pärast ülestõusmist. Jeesus küsib Peetruselt kolm korda, kas too armastab Teda, ja kinnitab samuti kolmel korral Peetruse kutsumust hoolitseda karjasena Tema tallede eest. See kolmekordne küsimus ja kinnitus tuletab muuhulgas meelde ka seda, kuidas Peetrus oli Issanda kolm korda ära salanud, luues huvitava paralleeli Vana Testamendi lugemises esile toodud inimlike karjaste läbikukkumisega ning sellega, et Jumal töötab oma rahvale ise tõelised ja ustavad karjased tõsta.

Ka 2. lugemisaasta Epistel (1Pt 5:1–4) tuletab kogudusevanematele meelde nende vastutust Jumala karja ustaval, ausal, omakasupüüdmatul ja andunud hoidmisel.

Niisiis käsitlevad kõik kolm pühakirjalugemist sama teemat: Jumala rahvas ja tema karjased. Viimselt on Jumal ise oma rahva karjane, kes oma lambaid hoiab, kaitseb ja juhib – ning vajadusel ka korrale kutsub ja karistab. Jumal kasutab selleks muuhulgas inimestest [abi-]karjaseid: Vana Testamendi päevil mõisteti nendena eeskätt kuningaid ja teisi rahvajuhte, kes enamasti paraku ei olnud oma kutsumuse väärilised.

Kuigi Iisraeli usulise ja kõlbelise laostumise peasüüdlased on rahvajuhid (koos preesterkonna ja mitte Jumalale kuuletuvate, vaid inimeste meeleheaks kuulutavate valeprohvetitega), ei ole süüst puhas ka rahvas ise. Seepärast tabab kogu rahvast Issanda karistus, mis ei ole aga Jumala viimane sõna. Viimaseks sõnaks on töötus päästmisest ja Iisraeli taastamisest – igavese kuningriigina, milles valitsevad õigus ja õiglus.

¹⁰ Või «Issanda halastus»; ladinakeelne *misericordia* koosneb sõnadest *miser* – «hale» – ja *cor* – «süda».

See tõotus täitub siis, kui tuleb uus ja ustav kuningas, Taaveti õige Võsu, kes tõelise Hea Karjasena annab iseennast oma lammaste eest (vrd Jh 10:11.14) ning kes seab oma uuele rahvale apostlite ja nende ametijärglaste (kogudusevanemate ehk presbüterite ja ülevaatajate ehk piiskoppide) näol uued [abi-]karjased, kes peavad äärmise tõsidusega võtma ka kõiki neid karme sõnu, mida Jumal Vana Testamendi päevil prohvetite kaudu oma rahva toonastele karjastele kuulutas. See tähendab, et jutluses ei peaks keskendumisele mitte niivõrd rohkem kui kahe ja poole tuhande aasta eest valitsenud läbikukkunud Iisraeli kuningate sõitlemisele, vaid – esmajärjekorras Kristusest kui kogu inimkonna eest oma elu andnud tõelisest Karjastest tunnistust andes – meie endi kutsumusele ja vastutusele Issanda kaaskarjastena.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenäiteks:

1. Meie kõik – kogu inimkond – olime (või oleme?) «nagu lambad ekslemas» (1Pt 2:25) ning kõik inimkonna katsed erinevatele maistele karjastele toetudes pääseteed leida on olnud määratud läbikukkumisele, nii karjaste kui karja enda rikutuse ja küündimatuse tõttu.
2. Jumal on inimkonda oma helduses läbi kõigi aegade nii isiklikult kui erinevate karjaste kaudu saatnud, juhtinud ja kandnud, sageli inimeste endi teadmata ja nende vastupüüklisest hoolimata. See, mida loeme Vanast Testamendist Israeli rahva ajaloo kohta, iseloomustab nii kogu inimkonna kui suurel määral ka iga üksiku inimese lugu.
3. Jumal ei ole piirdunud erinevate inimlike karjaste kutsumise ja läkitamisega, vaid on oma Pojas ise inimeseks saanud, et meid Hea Karjasena koguda ja päästa. Selleks on Ta võtnud enda peale meie patu ja süü ning andnud oma elu meie eest – «et meie, olles surnud pattudele, elaksime õigusele» (1Pt 2:24). See on sõnum, mida kõik Tema poolt kutsutud ja seatud karjased peavad ustavalt kuulutama ja tõeks elama, et igaüks neist võiks olla «Kristuse kannatuste tunnistaja ning ühtlasi osaline tulevases kirkuses selle ilmumisel» (1Pt 5:1).